

איש כברכתו – הרב ישעיהו ח. הדרי

א. כעין פתיחתא לסומפונית שבטי ישורון.

ברכת יעקב לבניו מופיעה בתורה כחטיבה בפני עצמה מכמה וכמה בחינות. היא אמורה היתה להיות גילוי קץ אחרית הימים. "בא לגלות את הקץ ונתכסה ממנו" (ב"ר פ' צ"ח). וכאשר נסתם החזון ונסתלקה רוח הקודש נותרה בידינו ברכת הבנים. ברכה זו כוללת בתוכה את איפיון השבטים, תכונתם ודרכם בבריאה. "איש אשר כברכתו", פרש בעל "אור החיים": הראוי לו, כפי בחינת נשמחו וכפי מעשיו, ויש לך לדעת כי הנפשות כל אחת יש לה בחינת המעלה, כהונה, מלכות, תורה, גבורה וכו', ונתכוין יעקב בנבואה לברך כל אחד כפי ברכתו הראוי לו".

אם אכן באה ברכה זו תמורת גילוי הקץ, הרי שיש לה יחס אל אחרית הימים; לומר לך שבנאמנות האדם לעצמו, לשורש נשמתו, בהוצאת כוחותיו אל הפועל, יש משום צעד לקראת גילוי רז קץ הימין. (מפי כתביה של הרבנית יהודית קוק ז"ל, בספרה על פרשיות השבוע. וראה עוד על היחוד האישי במשנת ר' צדוק הכהן במאמר: פרשת שקלים, "אל מחוץ לחומות", מס' 25, ר"ח אייר תשל"ד).

אמנם התעלות רוחנית זו לכשהיא יוצאת אל הפועל אסור לה שתשאר נחלת היחיד בלבד, וכדברי האדמו"ר ר' לייבל אייגר הלובלינאי: איש אשר כברכתו, שיהי' נמצא בכל אחד טובת עין שמברכתו יתברכו גם אחרים כמותו. ("תורת-אמת" בראשית עמ' 88).

יחסה של ברכת יעקב לזו של משה אף היא מצריכה עיון, הן במגמתה הכללית, והן באיפיון הפרטי של האישים והשבטים; ולא זו אף זו, מטרת ברכת יעקב שנויה במחלוקת בין הפרשנים. לעניינינו ציין את מה שכתב הרש"ר הירש בעקבות אברבנאל: "ביהודה מצא יעקב את אשר בקש: את מנהיג עם ישראל, ואילו אצל שאר הבנים יצייר בקוים קצרים את תרומתו המיוחדת של כל אחד מהם לחברה הלאומית העתידה להוצר". דהיינו אפיו וענינו של השבט מושפע ומעוצב ע"י נתונים שונים, מהם שבאו בתורשה, מהם ע"י השפעת גאוגרפיות, אקלימיות וכו'. מכאן "זבולון לחוף ימים", "מאשר שמנה לחמו" וכיוצא בכך, ומכאן ההתייחסות לנחלות השבטים בארץ.

דבר השפעת הסביבה על האדם ראוי לו שיורחב בו מעט העין. השפעתה של הסביבה החברתית, מפורשת היא בדברי הרמב"ם בהלכות דעות פ"ו: "דרך בריתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו", ומכאן מסקנתו - "לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד"; ולכאן הצמיד מצות עשה "להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם"; (שם, הלכה א' - ב'. וראה באגרת הקודש לר"צ הכהן, נדפסה בסוף ספרו "פוקד-עקרים"): מעוגנים הם הרברים בבריתא של קנין תורה, בתשובות של ר' יוסי בן קסמא: "אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה", ומתיחסים לדברי ר' יצחק (ב"ב כ"ה ע"ב) "הרוצה שחכים - ידרים", ובפרושו של ר' יהודה מוסקטו "בנפוצות יהודה" (הובא בהערה בע"י על אתר), "רצו באמנם

ידרים, שיתבודד וילך שפי, במקום שאין שם ישוב בני-אדם, כמו שהוא הדרום".
כשם שאמורים הדברים לגבי אקלים חברתי כך אמורים הם לגבי אקלים כפשוטו. ר' זירא
למד מעצמו ש"אוריא דא"י מחכים" (ב"ב קנ"ח ע"ב). ולעומת זאת "איר מגרל משכח" (סנהדרין
ק"ט ע"א) שכן נגזר על אותו מקום שישכח (רש"י שם) ולכן "בבל ובור סוף סימן רע לתורה",
"שמשכחין תלמוד מפני שעומדין באור המגדל" (וראה בבראשית רבה סוף פ' ל"ד על אירה של
טבריה ומקומות נוספים). בפולמוס בין ר' יהושע בן חנניה וסבי דאתונא מתחכם ר' יהושע להביא
עמו מעפר ארץ מולדתם, כל עוד שלא היו בארצם היו מעוניים ושפלים, כשהריחו בעפר את ריח
ארצם סבורים היו להיות קרובים לארצם וחזרה אליהם גאותם הלאומית (בכורות ט' ע"א).
ודאי שמכח מקורות אלו וכיוצא בהן כתב ב"כוזרי" מאמר ב' י': "אין כל קושי לקבל את
ההנחה כי ארץ אחת נתיחדה בדבר מה משאר כל הארצות, הלא בעיניך תראה כי מקום אחד טוב
משאר כל המקומות לצמח מיוחד ולחי מיוחד, ותושביו מיוחדים בצורותם ובמדותם משאר כל
האנשים" (ושם בהערות אבן שמואל המתרגם על מקורות ריה"ל וראה מאמר א' ראש ס' צ"ה).
ובפרוש "ארצ נחמד" ציין למאמר ה' ס' י"ב, וב"קול יהודה" ציין ל"אור ד' " לרב חסדאי
מאמר ב' כלל ב' (וראה ב"עמודי המחשבה הישראלית" ח"ג עמ' 242). מכאן תפלתו-קינתו של
המשורר הלוי: "אבחר לנפשי להשתפך במקום אשר רוח אלוקים שפוכה על בחיריך, מי יתנני
משוטט במקומות אשר נגלו אלוקים לחוזיך וציריך, חיי נשמות איר ארצך, וממר דרור אבקת
עפרך ונפת צוף נהריך". ("ציין הלא תשאליו").

הנחה זו מונחת ביסוד דברי הספורנו בבראשית כ"ח ט"ז: "אבן יש ד' במקום הזה, אין ספק
שזה המקום מוכן לנבואה מאחר שראיתי בו מראה כזאת בלתי שאתכונן לנבואה, כי אמנם ישתנו
תכונות משמשי העצם השכלי המתנבא, כפי השתנות הארץ והאיר כאמרם אירה של א"י מחכים".
אף במקורות מאוחרים בא רישומה של גישה זו: "צפת היא מוכנה ומזומנת להשיג שם סוד
עומקה של התורה וסודותיה כי אין איר זך בכל א"י כמו איר צפת". ("חסד לאברהם" להחיד"א
מעק ג' נהר י"ג). וב"לקוטי מאמרים" לר' צדוק (עמ' נ"ט) "והנה מסתמא מעלת כל מקום מיוחד
כפי מעלת הנפשות מישראל". (וראה עוד: ר"ח במשנת ר' צדוק הכהן, "סיני" כרך נ"ו עמ' צ"ו,
תשרי תשכ"ה).

אולם לא רק האקלים ולא רק החברה אלא אף איכות הסביבה משפיעה על עולמו הרוחני של
האדם. כך למדנו במסכת שבת (קמ"ז ע"ב) חמרא דפרוגייתא (שם מדינה שיינה משובח) ומיא
דדימסת קפחו עשרת השבטים מישראל (שהיו בעלי הנאה ועסקין בכך) וכיוצא בדבר עלה בגורלו
של ר' אליעזר בן ערך שפרש למקומות אלו ונמשך אחר היין והרחיצה ונעקר למורו ושכחו.
ובכתובות דף ק"י ע"ב שנינו על יציאה לכרך, שישבת כרכים קשה ש"הכל מתישבין שם ודוחקין
ומקרבים הבתים זה לזה, ואין שם איר", לעומת מקום "שיש גנות ופרדסים סמוכים לבתים
ואוירן יפה". גדולה מכל אלו אמרו על תקוע "מתוך שרגלין בשמן זית חכמה מצויה בהן" (כי
"שמן זית מפקח את הלב", מנחות פ"ה ע"ב).

יתרה על השפעת הסביבה, האקלים, הנתונים הגאוגרפיים וכדו', היא השפעת הטפוסים
הראשונים, אבות השבט, כאלה המכונים, "ארכיטיפוסים". (על שיטתה של "הפסיכולוגיה
האנאליתית" בנידון ראה אנצ. עברית כרך י"ט עמ' 495. בדבר היחס שבין שיטתו המוסרית של

ר' ישראל מסלנט והפסיכואנליזה המודרנית ראה "תנועת המוסר" ח"א עמ' 224. ודברים בשם ר' ירחם ממיר שם עמ' 225).

השפעה זו היא בין לטוב ובין לרע; ומכאן נפתח פתח להבנת פרשת עמלק. "עליית התנועה הנאצית בגרמניה, סימן לתהליך - מחריד ומבהיל, אך בלתי נמנע, - של התגשמות היסודות הארכיטיפיים שבתרבות הגרמנית, יסודות מנוגדים מהותית לאלה של היהדות" (אנצ. עברית שם עמ' 498).

מכוחה של השפעה זו - הארכיטיפית - עלינו ליחד את העין בדמותם של אבות השבטים, המנהיגים, אפונימים בלע"ז. הדמות האחת המטביעה את חותמה על שבט שלם. (על השם הפרטי של אבי השבט, האפונימוס, המנהיג, ויחסו לחניכה ההמונית, ראה י.מ. גרינץ, "מרצאי-דורות" עמ' 65. יהודה, על דרך משל, הוא כנוי לאיש פרטי, בנה הרביעי של לאה, הוא כנוי, לשבט, לצאצאים הרבים, הוא כנוי לעם והוא כנוי לחבל ארץ. הקשרים הפנימיים, במידה הניתנת לחשיפה, בק כל אלו, הם העומדים כאן לדיון).

"כל לידת השבטים הם התגלות השרשים לבד בעוה"ז", שורש ראובן ושמעון הם הראיה והשמיעה, גורם הרבקות הגמור - הפעם ילוח אישי, וביהודה הוא התגלות דרגא דתשובה, וברכתו הוא - שמע ד' קול יהודה. (תקנת השבין עמ' 30-31). ובפסחים (ד' ע"א) אמרו: ההוא דהוי קאמרו: דונו דיני, אמרי, ש"מ מדן קאתי - דכתיב דן ידן עמו; והוא דהוי קאזיל ואמר אביך ימא אסיני בראתא (אם היו לי פלטיין לבנות לא הייתי קובעם אלא על שפת הים, ותמיד היה משתבח בשפת הים) בדקו ואשכחוהו דמזבולוך קאתי. ושם במהרש"א "מבואר, כל איש ידמה במעשיו לברכת אותו השבט, דלפי ברכת יעקב ידמה במעשיו כן". (וראה תו"ש בראשית מ"ט את רל"ו. אמנם על אפשרות שינוי תכונות וכוחות הנפש ראה "לקוטי מאמרים" 164).

"ברכת יעאע"ה היה לכל שבט ושבט שיתרבה ויתחזק כח הבחינה שבו לעולמי עד". להשפיע לכל שבט כפי בחינתו", "היי"ב שבטי ישורן לקח כל אחד ברכתו השייך לו כפי שרשו, נאמר אח"ז, איש אשר כברכתו, היינו לדורי דורות, כל איש ואיש לפי פרט בחינת השורש שלו בקדושה, והוא איש אשר כברכתו". ("תורת-אמת" בראשית 84-89. וראה "תנועת-המוסר" ח"ג פי"ד על רשומם של מעשי אישי המקרא לדורות, לפי מה שהתבאר בבית המדרש הסלבודקאי. ו"מכתב מאלהור" ח"א עמ' 8 ואילך ובאינדקס: זכות אבות).

נראה שהדגשת האינדבידואליות הזו, שמעו שני חכמי לובלין אלו, ר' לייבל אייגר והכהן, בבית המדרש של הזקן האינדיצאי; ואפשר שיסודה למעלה בקודש, בקוצק ובפשיסחה. וכך כתב במחשבות חרוץ עמ' 54: "כל שבט יש לו דבר שבו הוא מיוחד ומנושא על כל השבטים, ואע"פ שכולם גוי אחד וקדושת כל אחד כלול בכלם, מ"מ בדבר זה הוא הראש וכוחו הוא שמתפשט בכלם, והכל מענפיה".

ב. שמותם של השבטים - חפות להם.

בבראשית רבה פרשה ע"ח דנו חכמים במידות שנאמרו בשמות, ואמרו שם על השבטים ששמותיהם נאים ומעשיהם נאים ופרש ב"עץ יוסף" "שנרמז בלשונם ג"כ ענינים העתידיים, שהיה בכח ולא בפועל". וכן בדברי ר' יוסי בן חנינא איך שמותם של שבטים עכור להם אלא חפות להם. "דרך רוב השמות הוא להיות בהם קצת מהבלבול ואינם צודקים במכוון על טעם השם, אבל שמות השבטים אינם מבלבלים אלא חפות להם - שלם ומוצדק בצמצום מכוון לגמרי לפי ענינם".

("עץ-חסף").

להבנת ענין זה עלינו לעיין במקצת בסוגית השמות במקרא. ארוכה ורחבה היא פרשה זו ואינה נזכרת כאן אלא בראשי-פרקיה. נפתחת היא בדברי התורה בראשית הבריאה "ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו, האדם נפש חיה הוא שמו" (בראשית ב' י"ט), ובדברי ספר הבהיר "מה שברא הקב"ה בעולמו שם שמו מענינו", וכן בדברי הרמב"ן וראשונים אחרים (ראה תו"ש פ"ב אות רס"א). ומכאן מה שאמרו במדרש (ב"ר פ' י"ז) על "התחרות" בין האדם למלאכים, שהללו אינם יודעים לכנות שמות; והוסברו הדברים ב"צדקת-הצדיק" ס' קפ"ד והסברה להסברתו בצד הלשוני של המושג: שם, שהוא נגזר כנראה מן הארמית - שום ("ייעודה של השליחות בשם המקראי" עמ' 14. על הקשר לסמים, לריח, ל"בו-שם" ראה שם להלן). עצם ההזדקקות לארמית מוסברת בכך במקור, אינך נצרך לשם, לסימן, יש לך ציור שבלב, אולם בתרגום, בהעברת רשמך, אתה נזקק לשמות, להערכה, לכנוי. "אדם הראשון כלשון ארמי ספר" (סנהדרין ל"ח ע"ב. ובהערות "לריש מילין" עמ' קל"ט). ולכן מלאבי השרת, שאין להם בחירה, שאין להם שמות, "למה זה תשאל לשמי, אין לנו שם קבוע, משתנים שמותינו, הכל לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים", (רש"י בראשית ל"ב ל', תני' וישלח) אף הם אינם מכירים בלשון ארמי. (שבת י"ב ע"ב ושם בתוס'). "רגליהם - רגל ישראל".

מעתה יומתקו דברי ה"שפת-אמת" (שמות עמ' 19) "שם גימטריא ספר"; בשמו של אדם מקופל ספר חייו. מי שיש לו ספר אינדבידואלי, יש לו שם פרטי. וראה בפתחה לפרשת שמות בעשרות השנים תרל"א - תרנ"ז, שהאיד סוגיה זו של שמות מצדדים רבים (מבלי להכנס לסוגיה הנאדרה של שמות הבורא שהיא מרהיבה את הלב מאז פרקי התארים שב"מורה"). ומכאן לדברים שב"עולת-ראיה" ח"א עמ' פ"ה: "כשר קורא אל האדם בשמו" וכו'. (וראה שם עמ' רכ"ז, וב"מכתב מאליהו" ח"ב עמ' 17).

על זהות שבין השם למהות בדברי המקרא ראה "עיונים במקרא". (ש.ד. גוייטין עמ' 318) בדברי חז"ל: (ילק"ש ישעיה' מ"א) "אילו זכו הדורות היה הקב"ה קורא שם לכל אחד ואחד, ומשמו היו יודעים את טיבו ואת מעשיו", "ור' מאיר הוה דייק בשמא" (יומא פ"ג ע"ב) הוא ר' מאיר שתרגום שמו ר' נהוראי, הוא היודע את סוד האור והעור, התוך והקליפה, הוא שאין יכולים לעמוד על סוף דעתו, הוא שאו"א דא"ח היא מדרגתו. (עיין על כל זה "דובר-צדק" ס' ה'-ח'). אילו היו הדורות ידעים וממלאים בנאמנות את השליחות היה שמם חפות להם, היה ספר תולדותיהם "שלם ומכוון לפי ענינם". ואכן מצינו בדורות כיוצא בכך. כתב האברבנאל בהקדמתו ליחזקאל: שמות הנביאים, מן השמים בדרך השגחה נמשכה קריאת שמותיהם מסכים עם פעולותיהם ומעשיהם. והוא הולך ומפרש את רובם של שמות הנביאים הנזכרים במקרא, שיש בהם מעין מאורעות חייהם. וכעין זה על שמות מלכי בית דוד כתב ב"תפארת ישראל" שקלים פ"ו, "אף שאינו מקומו, לבעבור כפלא הוא". (על אחז שנשמט מהרשימה ראה ב"ר פ' מ"ב ד'. ועל יהושפט התנבא שנים באותו סגנון: ראה "רסיסי-לילה" עמ' כ"ז ובפרושו של ד.צ. הופמן, דברים עמ' רפ"ח). מכאן פתוח לפנינו הפתח, כרחבו של אולם, למדרשי השמות שבמקרא ובדברי חז"ל וכבר כנסם וסדרם ר' צבי קפלן בעבודה מקיפה שנכנסה לספרו "בהלכה ובאגדה". (וראה בספרו של

יהודה דביר, "ייעודה של השליחות בשם המקראי", שעסק בכמה וכמה סוגיות מקראיות מכוחו של השם והוראותיו). מדרש השמות מקיף את כל ימות עולם, מימי בראשית ועד השם החדש שעתידי הקב"ה לקרוא לירושלים (ב"ר פ' ס"ד). אנו איך עניננו בכאן אלא בשמות השבטים. כפי שנדרשו במקרא ובדברי חז"ל ונתאמתו בתולדות דברי ימי השבט. (וראה עוד "בינה-במקרא" פ' ויצא).

ג. שמנו של אשר

ענינו ומהותו של אשר מתפרשים בשלשה מקומות בתורה: בקריאת השם ע"י לאה, בברית יעקב ובברכת משה.

כפי לאה אנו שומעים לראשונה את השם "אשר", בהתיחס לשם ולפעל: באשרי כי אשרוני בנות. (ואולי באשרי כמו בא אשרי, על דרך בא גד, "היכל הקודש". על הזוג: גד אשר, מזל ואשר ראה "בינה במקרא" עמ' 39). על הצד הלשוני כתב הרב הירש על פי דרכו: קרוב לעשר, אצר, עצר, אסר, המדרים על אגירת כוחות, וקרוב ל"אשור" במובן צעד, בהוראה מוסרית. הוראת היסוד של אשר - צעד, אשרי; התקדמות, הליכה מתמדת לקראת עושר גדול בכוחות וסגולות. מכאן "אשר", "אשרי". (וכן בטהרות גן-עדן, שם הנהר השלישי חידקל הוא ה"הולך" קידמת אשור) וכן אשרה - אילן מוקדש לאלים, ומשגשג כביכול, ע"י ברכה מיוחדת. וכן בסופו של דבר "אשר" כמילת זיקה, מוסיף תמיד תואר חדש לנשוא או למושא; הרי הוא מיצג את העצם ע"י סגולותיו וכל עצמו לא בא אלא לאפיין, להקיף את העצם בסימניו המובהקים. (בראשית ל' י"ג ובראש פירושו לספר תהילים) לאה אומרת "באשרי", כאז כן עתה, ערני צועדת בדרך ההצלחה. אמנם יש במדרשים ("תורה שלמה" ויצא עמ' 1190) שדרשו על אשרה הפנימי של לאה שלא קנאה באחותה: כל האישורין שלי, שהכנסתי שפחתי לביתי; שרה ע"י שהיתה עקרה, וכן רחל, אני יש לי בנים וכבשתי את יצרי והכנסתי שפחתי ולא נתקנאתי בה, הוי - הכל מאשרין אותי. ואילו ביונתן בן עוזיאל תרגם ופרש: שבח הוא לי, וכך עתידך בניו לשבח את ד' על טוב פרות ארצם. אכן בבראשית רבא פ' ע"א, שגבו את נחלת אשר על פני ארץ יהודה (וראה: "תורה שלמה" בראשית ל' את ל"ז ושם בהערות). ויכול איפוא להיות שהשם "אשר" מלשון אשר קשור לעושר הטבעי של נחלת אשר ולפוריותה.

מכל האמור מתבארת ברכת יעקב: מאשר שמנו לחמו והוא יתן מערני מלך, ובמדרשי חז"ל הפליגו על עשרו של אשר, בהרחניות ובגשמיות, שעלה על שולחן מלכים.

השבט האחרון המתברך מפי משה - אשר. (ודברי ה"שפת אמת" בראשית עמ' 266 צריכים

עיון שכתב "ואשר הוא סוף השבטים כדב' אשר וכו', לחוף ימים ישכון וכו', ומשם יפרד וכו' " וראה שופטים ה' י"ז). מכאן המעבר-השרשור הלשוני - לברכה הכללית לישראל: אשריך ישראל. ואפשר שאף הביטוי "ואשר חרב גאותך" משתרשר מ"אשר", "אשריך", "ואשרי חרב גאותך" כדרך שדרשו חז"ל (הוריות י' ע"ב) אשר נשיא יחטא - אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגנתו. ("היכל הקודש"). והשרשור נמשך מסיום התורה לפתיחת תהילים "כיון שעמד דוד פתח במה שחתם משה - אשרי האיש" (ילקוט שמעוני, תהילים, ושם על דוגמאות נוספות

בדבר מסורת היצירה הרוחנית בישראל, הבנויה חוליות-חוליות המשתרשות זומזו. ב"מנחת שיי" דברים ל"ג הביא נוסחאות שא' דאשריך הוא רבתי, ומכאן מה שכתב ב"אור זרוע לצדיק" עמ' י"ח: "אשריך הוא על תענוג הגופני בעוה"ז, ולכן אחר שהשלים משרע"ה הברכות, ברכם באשריך שהוא תכלית אמיתות אושר העוה"ז, ולכן באה אל"ף, אשריך, גדולה לרמז על מה שאמרנו". מכל מקום מוצאים אנו במקרא הדגשת מומנט הבנים בצמידות לאשר, כך בדברי לאה "כי אשרוני בנות" וכך בברכת משה "ברוך מבנים אשר". (ראה בילקוט "עם לוועז" בשם "שנות חיים") יסוד מקראי זה כדבר הדור השני - הבנים - ביחס לאשר נרחב ונתעמק במסורות חז"ל. בשמות רבה פ"ה אות ט"ז דרשו על סימן הפקידה שהיה שמור בידי ישראל במצרים: כך היתה מסורת בידם מיעקב, שיעקב מסר את הסוד ליוסף, ויוסף לאחיו, ואשר בן יעקב מסר את הסוד לסרח בתו, ועדיין היתה היא קיימת; וכך אמר לה, כל גואל שיבוא ויאמר לבני "פקד פקדתי" הוא גואל של אמת. כיון שבא משה ואמר "פקד פקדתי אתכם", מיד "ויאמן העם". ושם ב"עץ יוסף" הביא נוסחה שעדיין היא קיימת, כלומר לפי שהיתה קיימת לעולם, מסר לה הסוד, כדי שלא להצטרך לגלות עוד הסוד לאחר".

אריכות ימיה של סרח בת אשר, אף היא באה לה על בשורת הבן, המשך שלשלת החיים שית-יעקב. הרי כך הובטח ליעקב - הוא בחיים וזרעו בחיים - שלא ימות אחד מבניו בימיו. (ראה במדרשים ובהערות ב"תורה שלמה" בראשית פרק ל"ז אות רג' - רד') ומשנגנה שרח עלי כנור והבליעה בנעימה - עוד יוסף דודי חי (ראה במדרשים ובהערות "תורה שלמה" בראשית מ"ה אות פ"ח) החיתה את רוח יעקב סבא, זכתה אותו וזכתה לעצמה בחיי צח. (על אפשרויות שונות לבאר את ענין אריכות החיים ראה בתו"ש בראשית מ"ו אות צ"ז, ובפרק ל"ח אות י"ז, ובפרק מ"ו אות קנ"א, ושם על סמך דברי בעלי התוספות כתב הרמ"מ כשר בדרך האפשר לבאר שהכוונה על המשפחה שהאריכה ימים והיתה התיחסותה לשרח בת אשר ידועה עד לתקופה מאוחרת וראה רד"ק שב' כ' י"ט). אריכות ימיה היא שהביאה אף לידי מדרש שמה - ששרחו ונתרבו ימיה - (תו"ש בראשית מ"ו אות צ"ז) מכח השתרחותם של הימים היא מראה למשה את מקום הטמנתו של ארון יוסף בנלוס (מכילתא בשלח סוטה י"ג ע"א וראה תו"ש בשמות י"ג אות רע"ב) והיא-היא הנאמנת של מסורת ישראל מדור לדור; וכך דרשו בב"ר צ"ד ח' "כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה שבעים נפש - יש אומרים סרח בת אשר השלימה עמהן את המנין. הדא הוא דכתיב ותקרא אשה חכמה מן העיר, אנכי שלומי אמוני ישראל, אני הוא שהשלמתי מנין של ישראל במצרים, אני שהשלמתי נאמן לנאמן, יוסף למשה, מה אתה מבקש להמית עיר ולי שאני אם בישראל (על שם שהיתה זקנה מאד וקראה עצמה אם לכל ישראל, כמנהג בני אדם שקוראים לאשה זקנה אם - מתנות כהונה שם). היא הנאמן על מסורת הבנים והיא אם לבנים; היא המסייעת בחזמתה לדכוי מרד שבע בן בכרי ולהתיצבותה של ממלכת דוד (שב' פרק כ'). ואכן, בתום מרד שבע בן בכרי, שהוא המרד האחרון בדוד, בא כעין סכום המבשר את בסוס הממלכה: ויואב אל כל הצבא ישראל, ובניה בן הוידע על הכרתי ועל הפלתי וכו'. (שב' כ' כ"ג-כ"ו ושם ברד"ק וראה שב' ח' - ט"ז) דבריה של לאה - כי אשרוני בנות, וברכתו של משה - ברוך מבנים אשר, עשו פרות ופרי-פרות עד לימיו של ר' יוחנן. כך דרשו בפסיקתא דר"ב י' קי"ז (מהדורת בובר. ובמהדורת מגלבוים פסקא י"א י"ג, וראה ילקוט שמעוני שמואל פרק כ' רמז קנ"ב). ר' יוחנן הוה יתיב ודרש, כיצד

היו המים עשוק לישראל כחומה, כאילון קוקלייא (מעשה שבכה, סורג, ראה הערות ר' שלמה בוכר, ובמהדורת מנדלבוים) אדיקת שרח בת אשר (השקיפה, ובבאר הרד"ל לפרד"א פמ"ב אות ל"ג, הציצה על ר"י ותלמידיו בעת שדרש כי; וראה ב"זית רענן" ילק"ש שם: פירוש, הביטה מגן-עדן) ואמרה, תמן הוינא, ולא הו אלא כאילו אמפומטא (חלונות מאירים, מראות, עשית מאירה).

ר' יוחנן עצמו היו לו קרקעות, נכסים וכרמי זית אצל נחלת אשר. כך ספרו בויקרא רבה פ' ל' שר' יוחנן מצביע על שדה, כרם ומטעי זיתים בסמוך לצפורי, שמכרן בשביל שיוכל ללמוד תורה. (על גבולותיה של צפורי ראה: גאוגרפיה הסטורית של א"י - אבי יונה עמ' 131, על עסוקו של ר' יוחנן בזהו מקומות בגליל ראה מה שציין זאב יעבץ, תולדות ישראל חלק ז' עמ' 65-66).

ר' יוחנן עצמו הוא מבני יוסף (ב"מ פ"ד ע"א) הוא המאריך ימים בצורה מופלגת (בספר התרומה הלכות ע"ז ס' קל"ה כתב שחי למעלה משלש מאות שנה. וראה ב"תולדות תנאים ואמוראים": ר' פרידא, על לשון גוזמא בדברי חז"ל). ר' יוחנן נפטר בלי בנים (ב"ב קמ"ז) הוא אבי הפליאה על מציאותם של זקני בבל, שהרי הבטחת אריכות הימים היא בארץ "למען יאריכון ימיך על האדמה" (ברכות ח') הוא הקם בפני סבא ארמאי (קדושין ל"ג) הוא אבי המימרא "כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח וכו' (ב"מ פ"ה) ובעת דרשתו בפני המון רב, מברך רבו, ר' חנינא ראש הישיבה בצפורי "בריך רחמנא שהראה לעיני הפירות שעשית עם תלמידי, בעוד שאני בחיים" (ירושלמי ב"מ פ"ה הי"א).

שרח בת אשר חלוקה על ר' יוחנן בדבר המחיצה בין השבטים; לדעתה לא שבכה היתה שם ולא גדר. עם אחד עבר בק גזרי ים-סוף, שבטים הרואים אלו את אלו באספקלריא המאירה, עשית מאירה. היא הנאמנת של ההיסטוריה. הישראלית מעידה כי כשם שלמצרים ירדה משפחה אחת, כך עלה מצרים עם אחד - ופניהם איש אל אחיו מבעד לחלונות המאירים, וכך גם התלכד עם אחד מסיב לבית דוד.

הגשכה של ברכת משה - וטובל בשמן רגלו, הסתברה לו לבעל ה"תניא" ב"לקוטי תורה" פ' צ"ו עמ' 18 כבחינת רגל: "ולכן נאמר באשר וטובל בשמן רגלו, שאע"פ שהוא בבחינת רגלו, מ"מ הוא טובל בשמן, בחינת חכמה", וכן ב"לקוטי תורה" פ' במדבר עמ' י"ח, ואכן כך שנו במנחות פ"ה ע"ב: תקוע אלפא לשמן, ומתקוע מביא יואב את האשה החכמה (ש"ב י"ד, מנחות שם, וברד"ק: והיתה העיד בחלקו של אשר וראה ב"דעת סופרים" ששער כי בכחנה בחר יואב עיר רחוקה כדי להקשות על דוד את ברור הפרטים. ^{**} והיא הנשאת את המשל בדברי שני הבנים ומדגישה את החשש "להשמיד אותי ואת בני יחד מנחלת אלוקים" (ש"ב, י"ד ט"ז). דוד עומד

** על התיחסותו של עמוס לשבט אשר ראה רד"ק עמוס א' שציין את תקוע בגליל כנזכר במשנה וראה "דעת מקרא" עמוס עמ' 6. בעקבותיו כנראה כתב ב"רובר-צדק" עמ' 168, שעמוס היה משבט אשר, ולהבנת נבואתו בדבר בני כושים ע"ע "פרי-צדיק" פ' קדושים סימן י"ב מה שכתב בשם רבו האוביצאי. וכן במחשבות חרוץ עמ' 54: ראש התפשטות קדושה זו בשבטים נראה לי שהוא בשבט אשר, ונראה לי דגם משיח ודאי יהיה מצאצאיו מנוקבתא).

על הרמז ושולח להחזיר את אבשלום, את בנו זה ש"לא היה לו בן הגון למלכות", (סוטה י"א ע"א) שהיה משולל מברכת הבנים של אשר הנותן מעדני מלך, שבנותיו הגונות וראיות למלכות. האשה התקועית מנחלת אשר היא הסמל להמשך המלכות לדור הבא (על מקומה של תקוע הגלילית מדרום למירון, ראה: גאוגרפיה הסטורית של א"י - מ. אבי-יונה עמ' 143).

הרגל הנסדרות, הממשיכה מהבחינה הראשונה, מהחכמה, היא הבטוי לקומה השלמה במכה: ההסטורי של העם. מדורות האבות - יעקב ויוסף (על מדרגת האבהות המיוחדת של יוסף ראה קונטרס "ירח האיתנים" עמ' ל"ז) עבור דרך יורדי מצרים וירצאיה עם ארונו של אבי בית יוסף אל מבסטיה של מלכות בית דוד ואל בית מדרשו של ר' יוחנן - עוברת ונשרחת דמותה של שרח בת אשר הרואה אור עולם בין החומות ומאירה בעששית (של שמן) את דרכם של העוברים בין חומות המים.

באישיותה המאשרת של בת אשר התאחדה המגמה המשיחית בישראל. היא המגלה את ארונו של יוסף אבי משיח בן יוסף, השקוע עמוק-עמוק במיצרי נהרות הגלות. היא בחכמתה ממלטת את בית דוד משפיכות דמים מיותרת ומכאן ואילך נכון כסא בן ישי אבי משיח בן דוד. מי שגלתה כי עוד יוסף חי היא המסייעת לנצח בית יהודה.

ברכת יעקב לאשר - והוא יתן מעדני מלך - יכולה איפוא להתפרש, לא רק כמי שבנותיו משואות למלכים (בר' פ' ע"א, פ' צ"ט) ולא רק כמי שמארכו מביאים מאבל למלך (תו"ש בראשית מ"א אות ע"ר; ילק"ש ח"א רמז תתמ"ה) אלא אף כמי שמלכים - משיחי בית יוסף ובית דוד - סמוכים על שולחנו. אל שולחן המלכים מעלה בת אשר את יוסף אבי בית אפרים ואת דוד המנצח במרד בן בכרי. "ושנים זיתים עליה", דרשו בפסיקתא פ' ח': אלו שני המשיחים (וראה פ"צ בראשית עמ' 181).

ברכת משה לאשר - לשיטה המרחיבה שהובאה ברש"י - כוללת אף את הפסוק: ברזל ונחושת מנעלך (ארכו של אשר היתה מנעולה של א"י) וכימיר דבאך. שורש זה - דבא - לא בא במקום אחר במקרא, ורש"י פרשו על ימי הזקנה שהם דואבים זבים ומתמוטטים. (וראה בתו"ת דברים ל"ג כ"ד שדן על דברי הגמרא במנחות פ"ה ע"ב על מי שטבל בשמן את רגלו וצרף את דברי הגמ' בחולין כ"ה ע"ב, חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי עמדו לי בזקנותי. וראה הפרוש המיוחס לרש"י דברי הימים א' ז' ל"א. ומכיון שנחלת אשר היתה עשירה בשמן, הרי שבאה לו הברכה "כימיר דבאך", שימי הזקנה יהיו אצלו כימי הנעורים).

וב"שפת אמת" דברים כתב בעקבות רש"י: "כימיר דבאך הוא לבני ישראל שהם למעלה מן הזמן, אם זוכים לצאת מן הטבע הזמן, אז - כימיר דבאך. רומז על דורות שפלים האחרונים, שיש להם חזק מכח הכנת דור ראשון, דר דעה.

שרח בת אשר מבני הדר הראשון, דולגת על מגבלות הזמן ומשמשת חזק - ברזל ונחושת - לדור האחרון, יסוד המלוכה מראש ועד רגל, "דשנת בשמן ראשי" ו"טובל בשמן רגלו", מהחכמה ועד המנעל, מהכתר ועד העקב ועד בכלל - עקבתא דמשיחא. (על ההתייחסות לגזרת השמד ועקבות סנדל המסומר, ראה דברים מפלאים בירושלמי, שבת פ"ו ה"ב ובפרושם בתו"ת דברים ל"ג כ"ה) ואכן, היא מנויה בין התשעה שנכנסו חיים לגן-עדן (ילק"ש ב' רמז שס"ז וראה תוספות ב"ב קכ"א ע"ב).

מהמושג "אשר" "אשר" נגזר השם "אשור", בחינת תענוג, ובקדושה עליונה זהו ענין אשר, ובזוהר פ' ויחי "מאשר שמנה לחמו", ומאי איהו-עלמא דאתי. * וזה לעומת זה בחינת אשר, היינו תענוגי עה"ז שנתהוו מפסולת התענוג העליון, ועלהם נבא ישעיהו "האובדים בארץ אשר", היינו שמוצת שרודף אחרי תענוגי העה"ז למלאות תאוות הרעה, נאבד ונשקע בצוץ אלוקות שבנפשו" (ע"פ "לקוטי תורה" דברים עמ' ס וראה ב"רסיסי לילה" את ל"ה על המחקר החדש בנדון ועל הזכרת "אשר" "אשורי" בכתובות מצריות ראה י.מ. גרינץ, מצאי דורות עמ' 180, 313 הערה 14, ובעמ' 338).

ההתנערות מפתויי אשר מזויף זה הוא ע"י השופר הגדול "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאי האובדים בארץ אשר", ומכאן שבחם של ישראל - "אשרי העם יודעי תרועה".

המורם מן האמור: מעלת אשר בשלדשה - בתחום הגשמי, בתחום המידות ובתחום הרוחני. בתחום הגשמי נתברכה נחלת אשר בשפע, כרמי זית ויבולים דשנים "צבע מפה שלו דומה לאבן יקרה שמתקשטות בו נשים ומצוייר עליו אילן זית, ע"ש מאשר שמנה לחמו" (במד' ב' ו'). עצמו של אילן הזית סמל וסימן הוא לברכת הבנים: "בניך כשתלי זיתים סביב לשולחנך" (תהלים קכ"ח) ואת הוא לאריכות חיים, שהרי בין האילנות עץ הזית הוא ממאריכי החיים, בענפיו גנוז כח ההתחדשות, שמנו לא יבאיש גם אם יעמד ימים רבים! הוא בין המרכיבים שעליהם הבית עומד. (ירושלמי בכורים א' ג' ושם ברידב"ז. על הבטוי "רעק" בצמוד ל"זית" ראה ירמיהו י"א ט"ז, תהילים נ"ב י, שמו"ר ל"ו א'. על המנורה בדמות אילן מאיר ראה פרוש הרש"ר הירש לשמות כ"ה. "לקוטי תורה" בהעלותך עמ' 64. מורג - בית מקרא, תמוז תשכ"ט, על אורה וצמיחה. אבצ. עברית: זית) מכאן אף שמות מקומות בגבולות אשר. בין בני אשר ברשימת היחס בדבה"א פרק ז' מנויים בני בריעה, חבר ומלכיאל הוא אבי ברזית, ושם בפסוק ל"א בפרוש המיוחס לרש"י: שר אותה העיר, דהיינו שם העיר - ברזית. וראה ב"היכל הקודש" שיש מי שפרש את שם המקום כ"באר זית".

תחומי נחלת אשר תחומים ומוגנים הם משתרעים על כל הגליל המערבי עד נחלת נפתלי בגליל המזרחי, עד צור בצפון וזבולון בדרום. "היה אשר בסוף א"י, א"כ ארצו מנעול א"י, ולכך אמר ברזל ונחשת מנעלך, שיהיו לו דלתות נחשת ובריחי ברזל וכל הארץ נעולה בהם, ודא רמז שישמור ד' כל הארץ מאויב מתנקם". (רמב"ן, דברים ל"ג, כ"ה).

בתחום מידת הנפש, הרי אשר הוא רצוי אחיו, וכל כך למה, אף שהיה מטרך בבנים ובאוכלוסייה גדולה - ברוך מבנים אשר, מ"מ הוא מעניק להם משפע ארצו ומדושה. ברכתה של טובת עין זו היא לו מגבירתה של אמו, זו הקוראת בשמו, זו הכובשת את יצרה, זו שאינה מקנאה באחותה (תו"ש ויצא 1190 על טבת העין של ראובן, בנה של לאה, ראה ברכות ז' ע"ב).

* ואף מילת היחס "אשר", אשר קדשנו במצוותיו נחפרשה לרב בעלי ה"תניא" מלשון באשרי כי אשרוני, שהוא לשון הלול ושבח על עוצם רבוי התענוג. ומכאן "אשרי העם", "אשרי יושבי" וכו'. (לקוטי תורה, ויקרא דף א' עמ' ד', "תורה אור" תולדות עמ' יח' ובעוד מקומות).

בתחום הרוחני זוכה אשר לבתי כהונה ומלכות. כך כתב ב"תולדות אדם" על הספרי שאין ברכת הבנים מכוונת לרובי אוכלוסין, אלא על היות בנותיו נשואות לכהנים גדולים ולמלכים כמבואר בבר' פ' ע"א והרי כשפוסקים גדולה לאדם פוסקים לו ולזרעו אחריו, וזו היא הברכה "שכל הכהנים הגדולים והמלכים המה מבני בניו דאשר". (על גדר מיוחד של ימי הזקנה בבנות אשר ראה ב"משך חכמה" דברים ל"ג). אשר במובן של גדולה ותפארת מתפרש אף בדברי הרמב"ם בפרוש המשנה (ידיים פ"ד מ"ה) והכתב אשר כתב ית' את התורה וקרא אשורי מן הגדולה והתפארת והוא אמרם אשורי שהוא מאושר שבכתב. מכוחה של גדולה וכהונה, ותפארת ומלכות, חכמה ותורה הכתובים בכתבו של אשר כתב כנראה החיד"א במדבר קדמות (מערכת א' בשם הרב חזון נחום משם מדרש תלפיות) "אשר עומד בפתח גיהנום וכל מי שהוא יודע משנה הוא מצילו וזהו מאשר שמנה לחמד, שמנה אותיות משנה".

עושרו הרוחני של אשר מתיחס כמוסבר לעיל אף לגאולה. הן גאולת העבר – ממצרים, והן גאולת העתיד במלכותו של בן דוד. מראש ועד רגל; האושר האמיתי הוא זה המקיף הכל, את כל שעור הקומה, הנסרח ועובר מדור לדור. מיוחדת היא נחלת אשר בקרב ישראל בהיות בתו נאמנת על הגאולה, אמה של גאולה.

יחודה של נחלת אשר אף בזיקתה אל שמונת ימי החנוכה.

יסודה של הגאולה – התחדשות, ומכאן הסביר בעל "שפת אמת" את ענינו של חנוכה. "נס חנוכה יש בו התחדשות עד ביאת הגואל במהרה בימינו שיעשה עמנו הקב"ה ניסים חדשים, לכן נקראת חנוכה מלשון חנוך והתחדשות כי נס זה יש בו התחדשות עם ביאת הגואל" (שפ"א בראשית עמ' 209) ולכן "קבעו המצוה על הפתח לרמז כי ימי חנוכה הם פתח והתחלה לגאולה השלמה" (שם 210) וזה מה שכתב בשם זקנו בעל "חידושי הרי"ם", הרגיל בנר – להביא הארה והתחדשות אל ההרגל, וכן פירוש – שתכלה רגל, שהוא א"כ להסיר ההרגל והטבוע, וכן פרש – טובל בשמן רגלו, (שם עמ' 199) את ההרגל טובלים בשמן, בנס השמן, ומתחדשים ומתחנכים לעולם שלמעלה מההרגל והטבוע – לעולם הגאולה. (וראה בשפ"א בראשית עמ' ק"ג על הקשר בין ההרגל, אריכות – ימים ובנים ת"ח. על היחס בין שיטתו של יוסף, של יהודה ונצחון בית חשמונאי ראה "שמועות ראיה" בראשית פ' וישב). את יסוד הרגל מצא בעל "שפת אמת" אף במבנה המקיף של ד' מלכויות. "והנה נס חנוכה הוא נס אחרון עד הגאולה האחרונה, והוא בחינת רגל, וע"ז כתיב "אם אמרתי מטה רגלי חסוך ד' יסעדיני", כי לולי הישועה מאתו ית' נראה שהיו קרובים להשכיח תורה ומצוות ברב הגזרות שלהם. ובהלל נרמז כל הד' מלכויות ושהכל בהשגחת הקב"ה עלינו לטובה. חלצת נפשי ממות – רומז לגלות בבל. עיני מדמעה – במדי. רגלי מדחי – ביון. ואתהלך לפני ד' הוא הגאולה העתידה במהרה. כי עתה שנתקן גם בחינת הרגלים, א"כ חסר לנו רק להתהלך לארצות החיים, וחנוכה מלשון חנוך כמו שמחנכין התינוק לילך מעצמו" (שפ"א בראשית עמ' קט"ו – וראה שם עמ' ק"כ על בחינת גיר הנשעה על סמך הזוהר הא' עמ' ק"ע – הכנות חנוכה בדרורו של שמד, ובקונטרס "זאת חנוכה" שבט תשי"ג עמ' כ"ד וב"בני יששכר" חנוכה עמ' ס"ה).

בנגון של כנור החיתה שרח בת אשר את רוח ישראל זקנה. וכנור של ימות המשיח הוא של שמונה נימין, בנגון של כנור עתידה להתחיות רוח ישראל סבא. (ערכין י"ג ע"ב וראה "נצח ישראל" למהר"ל פ"ט פ"ב, "שפת אמת" בראשית עמ' קי"ד: ח' ימים הוא סימן שהוא הכנה לגאולה העתידה, כדאיאת לימות המשיח כנור של שמונה נימין).

הזיקה של ימי שמונה, אינה רק ברובד מחשבת העתיד, אלא אף במישור ההיסטורי הריאלי. כך כתב באבודרהם הלכות חנוכה והורחבו הדברים ב"ארצ' הגאונים" שבת כ"א ע"ב: מה טעם יש לשמונה לילות ולא הספיקו ממנו פחות או יותר, מפני שהשמנים באים מחלקו של אשר כדכתיב, וטובל בשמן רגלו, ומקום היה לו שנקרא תקוע, כדאמרינן, תקוע אלפא לשמן, שממנו השמנים יוצאים, ומשם עד ירושלים היה מהלך שמונה ימים בין הליכה חזרה, ולפיכך המתין להם עד שיביאו משם שמן טהור, וראה רמב"ם הלכות חנוכה פ"ג ה"ב: "הדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור". (וראה ר"ן שבת פ"ב).

סיומו של פרק ב' בשמואל ב', הוא הפרק המספר על חכמתה של בת אשר, המסייעת לבסוס מלכותו של דוד - ברשימת שרי דוד; והנה לאחר רשימה נכבדה של אישים ידועים בא פסוק חותם: "וגם עירא היאירי היה כהן לדוד" על ענינו של עירא זה, שהיה רבו של דוד, דרשו חז"ל במסכת מועד-קטן ט"ז ע"ב (וראה תוס' עירובין ס"ג ע"א ד"ה כל). אולם ברשימת הגבורים אשר לדוד בש"ב פכ"ג בא שינוי מסוים: עירא בן עקש התקועי (פסוק כ"ו) יונתן, רש"י ורד"ק זיהו את שתי הדמויות הללו: יאירי = תקועי. "יאירי נקרא על שם ששינו במנחות "תקוע אלפא לשמן", ששמן זית מצוי שם שממנו מדליקין הנרות" (רש"י). ובדברי הרד"ק: "הוא עירא הנמנה עם הגבורים, א"כ היאירי הוא שם משפחתו, כי אביו או זקנו היה שמו יאיר, ועוד יש לפרש כי קראו יאיר, לפי שהיה מתקוע, והיתה תקוע רבת שמן, והשמן נקרא יצהר, ויאיר ויצהר אחד הוא".

ואולי אפשר לשמוע בדברים: יאיר, שמן, כהן, בית דוד, הד לאהרת הרמב"ן על עגשם של בית חשמונאי שישבו על סא דוד. (בראשית מ"ט י'). סדורה הבסיסי של המלוכה, מיוחד מקום ברור לכהן מבני היצהר העומדים על ארון כל הארץ (זכריה ד' י"ד).

ה"סיוור" בנחלת אשר צריך לו שיעשה מתוך הנחת הקשר שבין וסביבה ובין יושביה. הוא הקשר שמצאנוהו בברכת הבנים והבנות, בברכת הזיתים והשמן וראינוהו בדמותה של שרח בת אשר. כל הבא להתישב בנחלת אשר סכנות וסיכויים משכימים לפתחו. חשש לפתויי אשר "אשורי", המטביע ראש ורגל בדרשן השמן, ומאידך - אפשרויות נעלות להרבך בסגולות המקום ומעלותיו; כאלה שהיו מנת חלקו של רבנו הקדוש בצעירותו: "כשהיינו למדין תורה אצל ר' שמעון בתקוע, היינו מעליק שמן ואלונטית מחצר לגג" וכו' (שבת קמ"ז ע"ב) הוא ר' שמעון מאור גליל עליון הנמשח בשמן ששון, "כל לשון גדולה נופל עליה לשון משיחת שמן כדת המלכים" (רש"י תהלים מ"ה ח').

וראה "עיונים בספר בראשית" עמ' 397 שזו סוף הוראתה של קריאת יעקב: "לישועתך קייתי ד'", מול גדולת בניו ובתוכם עשרו הכלכלי של אשר.